

МГС В УКРАЇНІ ІНІЦІАТИВИ REACH: Огляд ситуації з доступом до готівки, фінансових послуг і засобів до існування на окупованих територіях

Березень 2024 року | Україна

КЛЮЧОВІ ТЕЗИ

- Гуманітарна ситуація на окупованих територіях й надалі викликає занепокоєння, оскільки КІ у майже половині досліджених населених пунктів зазначили високий або ще вищий за шкалою рівень вираженості потреб. **Було виявлено, що основними чинниками гуманітарних потреб є відсутність доступу до фінансових послуг та брак фінансових ресурсів**, оскільки саме їх найчастіше згадували серед основних проблем і потреб.
- У більшості досліджених населених пунктів на окупованих територіях КІ зазначили, що через посередників можна отримати доступ до готівкових коштів.¹ Складною ж ситуація була у Донецькій області, де КІ у 20 із 46 досліджених населених пунктів повідомили про відсутність доступу до готівки у своїх населених пунктах. Хоча залучення посередників дозволяє отримати доступ до готівки на окупованих територіях, ця ситуація потребує постійного моніторингу у зв'язку з додатковими витратами, серед яких, наприклад, сплата комісії та нерегульований обмінний курс.
- У третині досліджених населених пунктів КІ повідомили, що вдаються принаймні до деяких стратегій подолання труднощів із забезпеченням засобами до існування. У населених пунктах з крайнім та гострим рівнями вираженості загальних потреб люди виявилися більш схильним до використання, зокрема жорстких та кризових,² стратегій подолання труднощів із забезпеченням засобами до існування, що вказує на фінансову вразливість жителів таких населених пунктів.

КОНТЕКСТ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ

Гуманітарна ситуація на окупованих територіях залишається серйозною проблемою, оскільки їхнє населення зі щонайменше 1,5 мільйонами людей, які потребують гуманітарної допомоги,³ досі не має можливості задовольнити свої основні потреби.

Крім того, очікується, що перешкоди у фізичному доступі до цих територій зберігатимуться у 2024 році,⁴ що у поєднанні з обмеженнями у доступі до інформації створює умови, за яких доставка життєво важливої допомоги залишається суттєво ускладненою.

Метою дослідження «Моніторинг гуманітарної ситуації» (МГС) Ініціативи REACH є заповнення існуючих інформаційних прогалин шляхом надання актуальної мультисекторальної інформації на рівні громади щодо потреб населення на важкодоступних територіях.

Враховуючи постійні економічні проблеми, з якими стикається постраждале населення на цих територіях,⁵ цей тематичний інформаційний бюлетень присвячений ключовим результатам МГС станом на березень 2024 року і висвітлює питання доступу до фінансових послуг, наявності готівкових коштів та здатності домогосподарств досліджених населених пунктів задовольняти свої основні потреби.

Більш детальна інформація щодо інших секторів МГС на окупованих територіях опублікована на Інтерактивній інформаційній панелі МГС.⁶

❄ ЧИННИКИ ГУМАНІТАРНИХ ПОТРЕБ

За отриманими результатами, **рівень вираженості загальних гуманітарних потреб** на окупованих територіях залишається **відносно високим**. Ключові інформанти (КІ) у **49% (n=137/278)** досліджених населених пунктів зазначили високий або ще вищий за шкалою рівень загальних потреб (див. Додаток на с. 5) протягом 14 днів до збору даних. У більшості населених пунктів (**68%, n=188/278**) КІ назвали серед основних проблем доступ до фінансових послуг. Крім того, у **48% (n=134/278)** населених пунктів респонденти віднесли фінансові ресурси до 3-ох основних незадоволених гуманітарних потреб. Слід зазначити, що, за отриманими даними, **52% (n=70/134)** цих населених пунктів мали високий або ще вищий за шкалою рівень гуманітарних потреб, що вказує на фінансові перешкоди як на ймовірні ключові чинники гуманітарних потреб у даній місцевості.

🏠 ДОСТУП ДО ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ГОТІВКИ

🏠 Доступ до банкоматів та банківських послуг

Загалом КІ у **73% (n=203/278)** досліджених населених пунктів на окупованих територіях повідомили про відсутність доступу до банківських послуг та банкоматів протягом 14 днів до збору даних, що могло спонукати людей до використання таких неформальних механізмів отримання готівки, як звернення до посередників (див. пункт «Доступ до готівки»).

Доступ до фінансових послуг виявився дуже обмеженим у прифронтових населених пунктах, оскільки КІ у **82% (n=126/154)** населених пунктів цієї зони зазначили відсутність доступу до банкоматів і банківських послуг порівняно з **62% (n=77/124)** на територіях, віддалених від районів бойових дій.

Рисунок 1: % населених пунктів, за доступністю банкоматів і банківських послуг для більшості жителів протягом 14 днів до збору даних (n=278)

- Ні, більшість людей не мала доступу до банкоматів і банківських послуг (за словами КІ у **73% (n=203/278)** досліджених населених пунктах)
- Так, більшість людей мала доступ до банкоматів і банківських послуг (**20%, (n=56/278)**)
- Немає єдиної думки (**3%, n=9/278**)
- Немає оцінок КІ (**4%, n=10/278**)

Березневі дані дослідження «Спільна ініціатива моніторингу ринку» (CIMP)⁷ Ініціативи REACH також вказують на те, що доступ до банків, банкоматів та готівкових коштів є надзвичайно обмеженим на окупованих територіях. Майже третина опитаних у рамках CIMP⁸ споживачів повідомила про відсутність як працюючих стаціонарних, так і мобільних банківських відділень у своїй та сусідніх громадах. Що ж до банкоматів, то майже така ж кількість КІ зазначила відсутність банкоматів у своїй громаді.

🏠 Доступ до готівки

За зібраними даними, відсутність доступу до банкоматів та банківських послуг на окупованих територіях могла спонукати населення обирати неформальні шляхи отримання готівкових коштів. Серед населених пунктів, в яких повідомлялося, що більшість людей не мала доступу до банкоматів і банківських послуг, у **19% (n=39/203)** населених пунктів КІ вказали на неможливість отримати готівку протягом 14 днів до збору даних. У **27% (n=55/203)** доступ до готівки можливо було отримати лише у сусідніх населених пунктах, а у **54% (n=110/203)** населених пунктів КІ зазначили, що доступ до готівкових коштів був можливим через посередників. Посередниками називають окремих осіб або структури, які пропонують неофіційні послуги з видачі готівки.

За іншими джерелами,⁹ попри можливість здійснювати грошові перекази у гривні, легально зняти готівку було неможливо. Натомість, щоб зняти готівку у рублях, що стала основною валютою,¹⁰ люди здійснювали онлайн-перекази у гривні, а потім отримували готівку через посередників, часто сплачуючи комісію у розмірі від 5% до 20%. Водночас жодна з українських фінансових установ не працює на окупованих територіях, а фінансові послуги надаються обмеженим колом російських фінансових установ.¹¹ За таких умов жителі, що користуються картками, емітованими українськими банками, для отримання соціальних та будь-яких інших виплат продовжують стикатися зі значними перешкодами.

Населені пункти, де готівка, як повідомлялося, не була доступна взагалі, знаходилися переважно у межах 30 км від лінії фронту (**n=35/39**). Ще 4 населені пункти без доступу до готівки, проте віддалені від зони бойових дій, були розташовані у Запорізькій та Луганській областях. У Донецькій же області доступ до готівкових коштів був найбільш обмеженим. У цій області КІ повідомили про відсутність доступу до готівки у **20 з 36** досліджених населених пунктів з відсутнім доступом до банкоматів та банківських послуг. Ще у **9** населених пунктах Донецької області доступу до готівки теж не було, але, за словами КІ, готівкові кошти можна було зняти у сусідніх населених пунктах. Цей спосіб отримання готівки був також досить поширеним у Луганській області, де КІ у **33% (n=18/54)** населених пунктів зазначили можливість зняти готівку у сусідніх населених пунктах.

Рисунок 2: % населених пунктів, за зафіксованими випадками необхідності сплачувати комісію або надання послуг, щоб отримати доступ до готівки і фінансових послуг (n=208)

Люди мали сплачувати додаткову комісію посередникам

52% (n=105/203)

Ні, немає жодних вимог сплачувати комісію або робити послугу

19% (n=38/203)

Люди мали звикати до нерегульованого обмінного курсу, встановленого посередниками

15% (n=31/203)

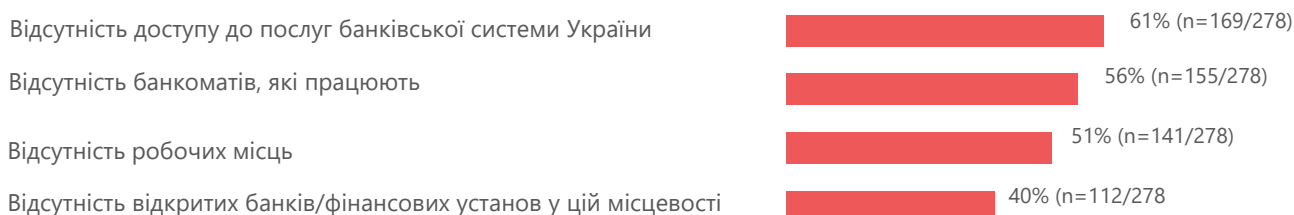
ЗАСОБИ ДО ІСНУВАННЯ

✕ Перешкоди у задоволенні потреб ДГ

На окупованих територіях в умовах надзвичайно обмеженого доступу до фінансових послуг і банкоматів, а також поширеної необхідності сплачувати додаткову комісію для отримання готівкових коштів через неформальні механізми місцеве населення стикається з додатковими перешкодами при спробі задовольнити свої потреби, які, ймовірно, є менш вираженими на підконтрольних Уряду України територіях.

Загалом **найчастіше вказуваними перешкодами, з якими стикалися ДГ при спробі отримати гроші для задоволення власних потреб, включали перешкоди, пов'язані з браком доступу до фінансових послуг та установ, що свідчить про значний вплив обмеженого доступу до готівкових коштів і банківських послуг на здатність домогосподарств задовольняти свої основні потреби.**

Рисунок 3: % населених пунктів, за найчастіше вказуваними перешкодами, з якими стикалися жителі при спробі отримати доступ до достатньої кількості грошей для задоволення потреб ДГ протягом 14 днів до збору даних (n=278)

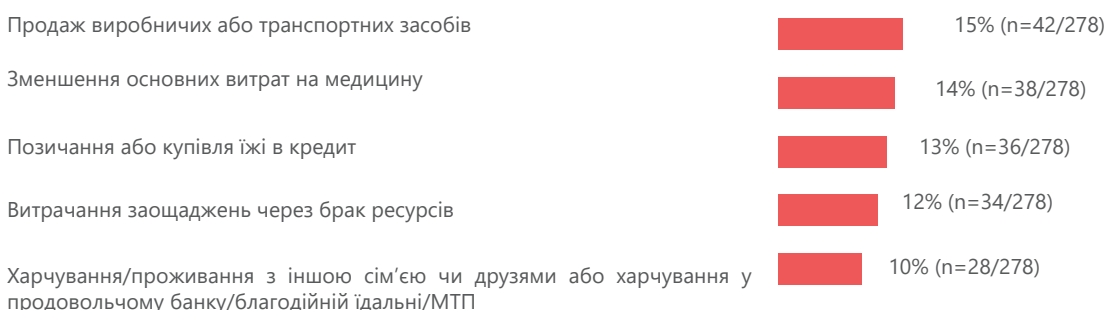

📺 Стратегії подолання труднощів із забезпеченням засобами до існування

З початку повномасштабного вторгнення багато домогосподарств, які стикнулися з втратою роботи, урізанням заробітної плати та скороченням робочим днем, були вимушені частіше вдаватися до стратегій подолання труднощів із забезпеченням засобами до існування,¹² щоб задовольнити свої основні потреби.¹³ Враховуючи фактор обмеження доступу гуманітарних організацій, ситуація на окупованих територіях, ймовірно, є ще гіршою. КІ у **31% (n=87/278) досліджених населених пунктів повідомили про використання домогосподарствами у своєму населеному пункті принаймні однієї стратегії подолання труднощів із забезпеченням засобами до існування.** В інших **32% (n=89/278)** населених пунктів КІ зазначили, що знають про домогосподарства, яким бракує грошей/ресурсів для задоволення своїх основних потреб, але респонденти не знають, які саме стратегії подолання труднощів використовують ці ДГ. Слід зазначити, що **у населених пунктах з крайнім та гострим рівнями вираженості загальних потреб люди частіше вдавалися до стратегій подолання труднощів із забезпеченням засобами до існування.** КІ у майже половині населених пунктів з такими рівнями потреб (**47%, n=29/62**) згадали домогосподарства, яким бракує грошей/ресурсів для задоволення своїх основних потреб, але респонденти не змогли відповісти, які саме стратегії подолання труднощів використовують ці ДГ.

Загалом найчастіше вказуваними стратегіями подолання труднощів були продаж виробничих або транспортних засобів та урізання основних витрат на медицину. Примітно, що у населених пунктах з крайнім та гострим рівнями вираженості загальних потреб люди, ймовірно, частіше вдавалися до таких кризових і екстрених стратегій подолання труднощів із забезпеченням засобами до існування,¹⁴ як використання соціально принизливих джерел доходу, виконання нелегальних робіт або робіт з високим ризиком для життя (за словами КІ у **13% (n=8/62)** населених пунктів з гострим або крайнім рівнем потреб) і скорочення медичних витрат (**21%, n=13/62**).

Рисунок 4: % населених пунктів, за застосованими стратегіями подолання труднощів із забезпеченням засобами до існування (n=278)

ОГЛЯД МЕТОДОЛОГІЇ

Збір даних на окупованих територіях проводився з 4 по 18 березня на основі методології «Обізнаність із ситуацією в населеному пункті». Було досліджено 278 населених пунктів (міст і сіл) шляхом проведення 581 інтерв'ю з ключовими інформантами (КІ). Цих КІ було відібрано на підставі їхньої обізнаності про актуальний стан справ у досліджуваних населених пунктах: протягом 14 днів, що передували збору даних, вони були переміщені з населеного пункту на окупованій території та (або) підтримували постійний зв'язок з людьми, що досі проживають у досліджуваному населеному пункті.

Усі відповіді КІ з одного населеного пункту було агреговано, щоб отримати єдине значення по кожній змінній для кожного населеного пункту.

У Плані агрегування даних було використано усереднений підхід до агрегування відповідей, отриманих з кожного населеного пункту, відповідно до шкали вираженості потреб для питань з одним варіантом відповіді. У випадку однакової кількості будь-яких варіантів відповіді (наприклад, 1 «Так» / 1 «Ні») вказувалося «Немає єдиної думки». Якщо ж більшість КІ у населеному пункті не могла визначитися з відповіддю

(варіанти «Не знаю»/«Не можу оцінити...»), вказувалося «Оцінка відсутня» для цього населеного пункту. До питань з кількома варіантами відповідей застосовувалося правило відбору всіх відповідей, наданих принаймні одним респондентом, якщо кількість респондентів була менше п'яти, або двома, якщо респондентів було п'ять чи більше.

Дані, наведені у цьому звіті, представляють відсоток населених пунктів (міст або сіл), в яких КІ дали конкретну відповідь на питання дослідження. Ці статистичні дані не можуть бути екстрапольовані на частку (%) населення, відповідно мають розглядатися як індикативні, а не репрезентативні. Враховуючи невелику та нерепрезентативну вибірку, отримані результати дають лише орієнтовне розуміння ситуації на досліджених територіях. Дані результати слід оцінювати з огляду на фактичне географічне охоплення; деякі області/райони можуть бути охоплені краще ніж інші через більшу кількість доступних КІ.

Крім того, оскільки КІ підбирали на основі їхньої відповідності критеріям відбору, мінімальна кількість КІ для одного населеного пункту не встановлювалася. Таким чином, результати по конкретних населених пунктах слід трактувати з обережністю, оскільки вони теж вважаються індикативними.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

СТОРІНКА 1

¹ Посередниками вважаються окремі особи або структури, які пропонують неофіційні послуги з видачі готівки.

² Класифікація стратегій подолання труднощів із забезпеченням засобами до існування:

1. **Стресові:** витрачання заощаджень, позичання їжі, харчування в інших місцях, продаж майна ДГ; - влаштування на додаткову роботу (відсутнє).

2. **Кризові:** продаж виробничих засобів, скорочення витрат на медицину/освіту, переїзд в інше місце.

3. **Екстрені:** використання соціально принизливих джерел доходу, продаж будинку, жебракування.

³ УКГС ООН. [Україна: гуманітарні потреби та план гуманітарного реагування на 2024 рік](#), січень 2024 р. (англійською).

⁴ Там само.

⁵ ВПП ООН, REACH Україна. [Звіт оцінки мультисекторальних потреб на окремих територіях України у 2023 році](#), лютий 2024 р. (англійською).

⁶ Доступ до Інтерактивної інформаційної панелі МГС щодо окупованих територій надається за зверненням на електронну адресу impact.ukraine@impact-initiatives.org.

СТОРІНКА 2

⁷ Масив даних Раунду 24 (березень 2024 р.) дослідження «Спільна ініціатива моніторингу ринку» (CIMP) Ініціативи REACH надається за зверненням на електронну адресу impact.ukraine@impact-initiatives.org.

⁸ У рамках Раунду 24 CIMP на окупованих територіях було проведено 51 інтерв'ю з КІ.

⁹ Радіо Свобода. [Що буде з картками, рахунками і грошима українців в окупації? Пояснюємо](#), липень 2023 р.

¹⁰ DW. [Що розповідають жителі окупованих РФ територій України](#), вересень 2023 р.

¹¹ Центр національного спротиву України. [Ситуація на тимчасово окупованих територіях у 2023 році](#), січень 2024 р. (англійською).

СТОРІНКА 3

¹² Термін «стратегії подолання труднощів із забезпеченням засобами до існування» охоплює будь-які дії та заходи, вжиті окремими особами та домогосподарствами в рамках реалізації плану і подолання економічних проблем, що ставлять під загрозу здатність людей задовольняти свої основні потреби.

¹³ SeeD, ПРООН. [Оцінка впливу війни на людей в Україні](#), червень 2023 р.

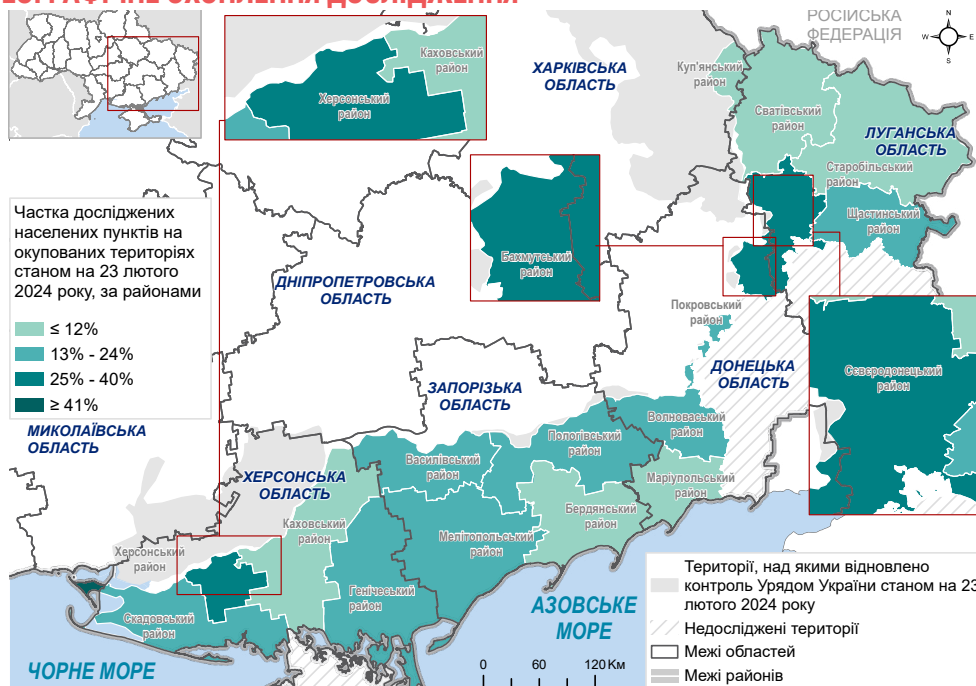
¹⁴ Класифікація стратегій подолання труднощів із забезпеченням засобами до існування:

1. **Стресові:** витрачання заощаджень, позичання їжі, харчування в інших місцях, продаж майна ДГ; - влаштування на додаткову роботу (відсутнє).

2. **Кризові:** продаж виробничих засобів, скорочення витрат на медицину/освіту, переїзд в інше місце.

3. **Екстрені:** використання соціально принизливих джерел доходу, продаж будинку, жебракування.

ГЕОГРАФІЧНЕ ОХОПЛЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

ДОДАТОК: ТЕРМІНИ ШКАЛИ ВИРАЖЕНОСТІ ПОТРЕБ

Рівні вираженості загальних потреб

Крайній: втрата життя або неминучий ризик втрати життя внаслідок відсутності доступу до послуг, продуктів харчування, житла або іншої життєво важливої допомоги.

Гострий: умови життя у населеному пункті дуже погані, і більшості людей важко задовольнити свої основні потреби, що призводить до серйозних проблем з психічним або фізичним здоров'ям.

Високий: більшість людей все ще здатна задовольнити свої основні потреби, але умови життя у населеному пункті дуже погані.

Помірний: більшість людей все ще здатна задовольнити свої основні потреби, але ситуація з умовами життя потребує моніторингу.

Незначний/потреби відсутні: більшість людей продовжують задовольняти свої потреби у звичайному режимі, при цьому умови життя у населеному пункті суттєво не погіршилися.

Рівні вираженості секторальних потреб

Катастрофічний: більшість людей у населеному пункті не мала доступу до необхідних послуг/ товарів (>50% населення або більше ніж кожен 2-ий житель).

Крайній: багато людей у населеному пункті не мали доступу до необхідних послуг/ товарів (25-50% населення або не більше ніж кожен 2-ий житель).

Гострий: частина людей у населеному пункті не мала доступу до необхідних послуг/ товарів (10-24% населення або не більше ніж кожен 4-ий житель).

Високий: кілька людей у населеному пункті не мали доступу до необхідних послуг/ товарів (1-9% населення або не більше ніж кожен 10-ий житель).

Значний: ситуація викликає занепокоєння і потребує уваги/моніторингу, але була керованою/звичайною, а люди все ж мали доступ до необхідних послуг/ товарів.

Потреби відсутні/мінімальний: ситуація контрольована/нормальна, люди мали доступ до необхідних послуг.

ПРО REACH

Ініціатива REACH сприяє розробці інформаційних інструментів та продуктів, які підвищують спроможність суб'єктів гуманітарної діяльності ухвалювати рішення на основі фактичних даних у контекстах надзвичайних ситуацій, відновлення та розвитку. Методології, які використовує REACH, охоплюють збір первинних даних і глибинний аналіз, а вся діяльність здійснюється через механізми міжвідомчої координації гуманітарної допомоги. REACH – це спільна ініціатива організацій IMPACT Initiatives, ACTED і Навчального та науково-дослідного інституту – Програми ООН з використання супутникової інформації в оперативних цілях (UNITAR-UNOSAT).